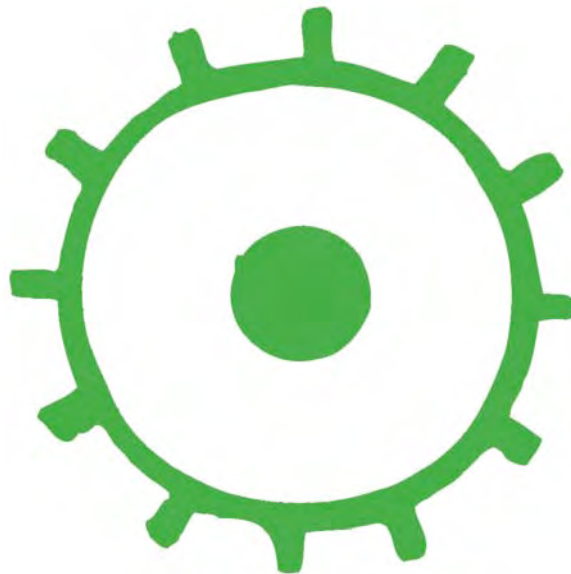

Ålands fredsinstitut

www.peace.ax

*Utvärdering av kurserna inom projektet
fredsfostran och skolfred vid Ålands
fredsinstitut*

Sanna Roos

2010

Innehåll

Sammanfattning

1 Bakgrund	1
1.1 Projektet Fredsfostran	1
1.2 Projektet Skolfred	2
2 Beskrivning av kurserna inom projekten Fredsfostran och Skolfred	3
2.1 Konfliktatering och ickevåld	3
2.2 Skolmedling och konflikthantering	5
2.3 Dramapedagogik i konfliktsituationer	6
2.4 StegVis	7
3 Utvärderingens syfte och metod	8
4 Resultat från den elektroniska kursevalueringen	10
4.1 Respondenternas bakgrund	10
4.2 Kursernas praktiska arrangemang	12
4.3 Kursernas ändamål	14
4.4 Kursernas innehåll	15
4.5 Tillämpning	16
4.6 Beskrivning av konkreta konfliktsituationer	18
4.7 Helhetsbilden	19
5 Resultat från enkätundersökningen	21
5.1 Respondenternas bakgrund	21
5.2 Vikten av fredsrelaterade ämnen	21
5.3 Vikten av konflikthantering	24
5.4 Bemötandet av konflikter	27
5.5 Fredsinstitutet som en arrangör av fortbildning för lärare	29
6 Rekommendationer för framtiden	33
7 Slutsatser	37

Referenser	39
Bilaga A. Den elektroniska kursevärderingen	40
Bilaga B. Enkät om fredsrelaterade ämnen	43

SAMMANFATTNING

Denna utvärdering har haft två syften. För det första har Fredsinstitutets lärarfortbildning inom projekten Fredsfostran och Skolfred utvärderats, och för det andra har kursbehovet inom fredsrelaterade ämnen identifierats.

För utvärdering av lärarfortbildningen vid Ålands fredsinstitut har data samlats med hjälp av en elektronisk kursevärdering som skickades till kursdeltagarna att besvara. Resultaten visar att kursernas praktiska arrangemang, ändamål och arbetssätt har varit lyckade, trots att genomförandet av kurserna kan ytterligare förbättras och utvecklas. Kurserna har varit mera lyckade i ett förebyggande syfte än i tillämpningen i konkreta konfliktsituationer i praktiken. Det största behovet av praktiskt stöd beskrevs på områden som rörde sig om samarbete med föräldrarna, elevernas bristfälliga färdigheter inom konflikthantering samt brist på tid eller kunskap för effektiv utredning av konflikterna.

För identifiering av framtidens kursbehov inom fredsrelaterade ämnen på Åland delades en pappersenkät ut till skolpersonalen att besvara. Resultaten visar att undervisningen i fredsrelaterade ämnen och färdigheterna i konflikthantering upplevs som viktiga, och att det finns ett tydligt behov för en liknande kursverksamhet i framtiden. Respondenterna upplevde även att eleverna hade visat intresse och behov för undervisning i konflikthantering, för övrigt rapporterades det om en bra arbetsro och stämning i klassen. Respondenterna upplever att fredsrelaterade ämnen får för lite uppmärksamhet i skolan, även fast fortbildningen inom konflikthantering anses viktigt på skolnivå. Fredsinstitutets profil som en resurs för fortbildningen inom fredsrelaterade ämnen kan ytterligare förhöjas. De flesta respondenter hade hört talas om projektet Fredsfostran, men många hade inte haft yrkesmässig nytta av kurserna. Det finns både intresse och behov för framtida projekt som Fredsfostran på Åland. Rekommendationer ges för utvecklad kursverksamhet.

1 Bakgrund¹

1.1 Projektet Fredsfostran

Ålands fredsinstitut och Ålands fredsförening Emmaus startade 2005, i samarbete med Ålands landskapsregerings skolbyrå och grundskolorna på Åland, projektet Fredsfostran. Projektet fokuserade på olika aspekter av konflikt och fred, såsom färdigheter att kommunicera, hantering av känslor, kreativ konfliktlösning, jämlikhet, demokrati, rättvisa samt skolmedling. Målet med projektet var att integrera dessa områden i undervisningen i grundskolan. Dessutom omfattade Fredsfostran stödåtgärder för de enskilda skolornas undervisning i konflikthantering och skolornas våldförebyggande verksamhet. Inom projektet erbjöds även fortbildning i konflikthantering, skolmedling och icke-våld. Målgrupp var elever, studerande och lärare i grundskolor och gymnasialstadieskolor.

Under åren 2005-2006 hölls flera informations- och planeringsmöten med skoldirektörer, rektorer, skolföreståndare och lärare. Vid mötena diskuterades bland annat möjligheten att integrera fredsfostran i undervisningen. Befintligt utbildningsmaterial analyserades och dessutom upptogs behovet av att utveckla nytt material. Behovet för både fortbildning och långsiktig planering konstaterades, och redan från början blev det klart att skolorna önskade framför allt fortbildning i konfliktlösning samt ett praktiskt verktyg för undervisningen. Litteratur inom området anskaffades till pilotskolorna och Fredsinstitutets bibliotek som är öppen för allmänheten. Fredsinstitutet började även att skicka ut nyhetsbrev till skolorna cirka en gång om terminen.

Projektet inleddes med ett pilotår under läsåret 2005-2006 med Rangsby skola i Saltvik och Kyrkby högstadieskola i Jomala som pilotskolor. Under höstterminen bidrog två externa lärare i undervisningen i Kyrkby högstadieskola med lektioner i ämnen konflikthantering och icke-våld (Nina Lindholm) samt fördomar och tolerans (Nahid Broström). Dessutom deltog Marja Leena Magnusson i undervisningen vid Brändö och Föglö skolor och höll utbildning i konflikthantering för lärare och elever vid Rangsby skola under vårterminen. Rangsby skola organiserade även en utbildning i StegVis för grundskolelärare i Saltvik. Den förberedande

¹ Projektbeskrivningarna hämtade ur Fredsinstitutets verksamhetsberättelser från åren 2005-2008 samt kursdokumenterna.

utbildningen under pilotåret 2005-2006 har inte inkluderats i utvärderingen.

Efter pilotåret anordnades tre utbildningstillfällen riktade till alla grundskolelärare på Åland: ”Konflikthantering och ickevåld” (2006), ”Skolmedling och konflikthantering” (2007) samt ”Dramapedagogik i konflikthantering” (2007). Vid sidan om de öppna utbildningar ordnades även i mars 2007 en workshop om konflikthantering och sociala färdigheter för lärare och daghemspersonal i Brändö. De främsta externa bidragsgivare till projektet Fredsfostran under åren 2006-2007 var Svenska folkskolans vänner, Ålands Landskapsregering och Kulturfond för Finland och Norge.

1.2 Projektet Skolfred

Skolfreden utlystes för första gång på Åland i början av läsåret 2007-2008 med Folkhälsan, Rädda barnen, Ålands fredsinstitut och skolbyrån vid Ålands landskapsregering som arrangörerna. Eftersom skolfred innebär utöver den officiella utlysningen även att skolorna arbetar med olika teman relaterade i skolfreden, anordnade Fredsinstitutet StegVis-utbildning för grundskolelärare på Åland. Undervisningsprogram StegVis är ämnat att främja elevernas sociala och emotionella kompetens och motverka våld. Programmet lär och tränar sociala och emotionella färdigheter och är pedagogiskt upplagt och har dessutom fått en stor internationell spridning med mycket bra resultat. StegVis är en översättning och bearbetning av det amerikanska programmet Second Step, som utvecklades av den ideella organisationen Committee for Children i Seattle, USA. Även på Åland blev StegVis rekommenderat av flera kursledare och lärare.

StegVis-utbildning för lärare inom grundläggande utbildning genomfördes med två fortbildningstillfällen. Det första tillfället anordnades under hösten 2008 och den andra i januari 2009 (”StegVis2008” och ”StegVis2009”). Trots att den andra fortbildningsdagen var riktad till personal i Yternäs skola inkluderas den i utvärderingen, eftersom de två fortbildningsdagarna i StegVis utformar en sammanhängande enhet med samma format och innehåll. De främsta externa bidragsgivare till projektet Skolfred under året 2008 var Svenska folkskolans vänner och Ålands Landskapsregering.

2 Beskrivning av kurserna inom projekten Fredsfostran och Skolfred¹

I följande beskrivs de fem kurser som denna utvärdering fokuserar sig på. För varje kurs presenteras bakgrundinformation samt kursprogrammet. Samtliga kurser har konflikthantering som temat, även om andra områden som hantering av känslor och självkontroll berörs.

2.1 Konflikthantering och ickevåld

Den första fortbildningskursen inom projektet Fredsfostran, ”Konflikthantering och ickevåld” anordnades 31.3.-1.4.2006. Kurslärare var Karin Utas Carlsson och Nina Lindholm, både från Sverige. Karin Utas Carlsson är barnläkare som disputerat i pedagogik inom ämnet konflikthantering i skolan. Hon arbetar som skolläkare och rådgivare i konfliktsituationer i Göteborg. Nina Lindholm har arbetat många år vid PeaceQuest i Stockholm. Hon har undervisat och hållit seminarier i konflikthantering och ickevåld i konfliktdrabbade områden, till exempel Israel-Palestina, Balkan, Zambia, samt vid många svenska skolor. I fortbildningskursen deltog 27 åländska grundskolelärare och annan skolpersonal, fyra representanter för svenskspråkiga fredsföreningar i Finland samt två övriga deltagare från Åland.

¹ Kursbeskrivningarna hämtade ur Fredsinstitutets verksamhetsberättelser från åren 2005-2008 samt kursdokumenten.

Konflikthatering och ickevåld (kursprogram)

- **Fredsfostran**
  - Varför fredfostran?
- **Konflikthantering – verktyg i klassen**
  - Konkret upplärning
  - Pedagogiska metoder
- **Fredsfostran**
  - Vilka kunskaper ska eleverna ha?
  - Vilka färdigheter ska eleverna ha för att tillvarata fred?
  - Vilket förhållningssätt ska eleverna ha för att fränja fred?
- **Empatisk kommunikation – ett verktyg för att dämpa aggressioner**
  - Vilka egenskaper måste vi ha för att kunna klara att lösa konflikter utan att börja slåss/kriga?
  - Stopp i kommunikationen
  - Yttranden som trappar upp konflikter
- **Hantering av konflikter, processen**

Uppföljningsmöte för kursdeltagare anordnades 12.10.2006 med 7 deltagare. Kursutvärdering samlades bland deltagarna, och det visade sig att övningar och lekar från kursen hade använts både i ett förebyggande syfte och i möten med eleverna. Deltagarna hade informerat sina kollegor om kursen under gemensamma möten och genom en pärm med tips och idéer från kursen. Övningar hade prövats med både elever och kollegor. Efter kursen hade deltagarna bekantat sig med litteratur om konflikthantering och bland annat StegVis-material. Sammanfattningsvis hade kursens budskap och upplägg varit både omtyckta och uppskattade av deltagarna. De flesta deltagare var intresserade av att delta i ytterligare kurser inom konflikthantering och icke-våld.

2.2 Skolmedling och konflikthantering

Fortbildningskursen ”Skolmedling och konflikthantering” anordnades 2.-3.2.2007. Kurslärare var två norska experter: Babs Sivertsen och Ragnhild Almelid som både har arbetat flera år i Norge och i andra länder med skolmedling. Babs Sivertsen kontaktades via Norges fredsråd (NFR) som har länge arbetat med en undervisningsmodul med utbildningsmaterial och

kunniga lärare inom fredsundervisningen. NFR:s utbildningsutbud är avsett för lärare och elever vid grundskolan och gymnasiet. Kursens program var en blandning av teori, grupparbeten och praktiska övningar inom områden konflikthantering och skolmedling. Övningar bestod till övervägande del av rollspel i olika konflikt- och medlingsituationer. De norska experterna rekommenderade StegVis-utbildning som ett verktyg för grundskolorna, och flera skolor tog efter kursen egen initiativ till att skaffa mer information om StegVis-utbildningen. Totalt 13 lärare och annan personal från 7 grundskolor och Ålands fredsinstitut deltog.

Skolmedling och konflikthantering (kursprogram)

- **DAG 1: Skal skolemekling lykkes som verktøy, er det en del basis kunnskap som bør på plass i en skole før den kan presenteres og etableres.**
  - Generell introduksjon till temaet, verkstedet og hverandre
  - Fred i systemet, del 1
  - Fred i systemet, del 2
- **DAG 2: Etablering av skolmekling. Trening av lærerne og eleven med eksempler. Meklingsprosessen.**
  - Trening i bevisstgjøring på den personlige planen
  - Trening i konflikthåndtering på den personlige planen
  - Trening i 3. parts mekling

2.3 Dramapedagogik i konfliktsituationer

Fortbildningskursen ”Dramapedagogik i konflikthantering” anordnades 12.-13.10.2007. Kurslärare var två erfarna dramapedagoger från Sverige: Katarina Olsson från Scenkraft och Nina Kjällquist från Dalateater. Dalateaterns dramapedagoger vid barn- och ungdomssektionen utbildar både vuxna och barn i teaterlekar, rollspel och värderingsövningar. Kursen grundades till övervägande del i praktiska övningar och grupparbeten med inslag av teori. Deltagarna fick möjligheten att träna forumteater som används som metod i konflikthantering. Syftet med forumteater är att inspirera varandra att hitta olika lösningar, att träna sig inför motsvarande konflikter i verkligheten, bryta inre och yttre förtryck och träna sig i att handla – inte enbart prata. Kursdeltagarna fick dessutom jobba med värderingsövningar, vilka är utformade för att ge nya färdigheter i att tänka efter och ta ställning, uttrycka sina åsikter, motivera sina ståndpunkter samt att lära sig ett strukturerat sätt

att inleda samtal i frågor som saknar givna svar. Kursen samlade 14 deltagare från 9 grundskolor och Ålands fredsinstitut.

Dramapedagogik i konfliktsituationer (kursprogram)

- **Kom igång-övningar**
  - Övningarna syftar till att skapa ett gott klimat i gruppen, öppna sinnena, stimulera fantasin samt att prova gestaltning.
- **Värderingsövningar**
  - Övningarna syftar till att tänka efter och ta ställning, träna sig i att uttrycka sina åsikter, motivera sina ståndpunkter samt att på ett strukturerat sätt inleda samtal i frågor som inte har ett givet svar.
- **Forumspel**
  - En form av rollspel som syftar till att inspirera varandra att hitta lösningar i konfliktsituationer, träna sig inför motsvarande konflikter i verkligheten, bryta inre och yttre förtryck, träna sig i att handla – inte enbart prata.

2.4 StegVis

Det första utbildningstillfället i StegVis anordnades 8.-9.10.2008. Kurslärare var psykolog Björn Gíslason från Sverige. Gíslason har mångårig erfarenhet av handledning, coaching, organisationsutveckling, konsultation och utbildning. Han har under flera år jobbat med StegVis. Utbildningen grundades till StegVis materialet samt övningar kring det. Den första utbildningsdagen var avsedd för förskollärare och grundskolelärare på årskurs 1-6. Den andra utbildningsdagen var avsedd för grundskolelärare på årskurs 7-9. Totalt 59 lärare och annan personal från 22 grundskolor och daghem samt Ålands fredsinstitut deltog.

Den andra utbildningstillfället i StegVis anordnades 28.-29.1.2009 i något samma format för personal i Ytternäs skola. Kurslärare var Marja-Leena Magnusson från Ålands fredsinstitut. Totalt 22 lärare och annan personal deltog i utbildningen. Efter denna utbildning samlades utvärdering av kursen. Majoritet av deltagarna hade inte använt programmet förut och tyckte att kursen motsvarade egna förväntningar, och att de fått tillräckligt med underlag om StegVis. Deltagarna var hoppfulla om att ha mycket nytta av programmet i sitt arbete, och ungefär hälften av deltagarna tyckte att de skulle vara intresserade av en eventuell påbyggnadskurs i StegVis.

StegVis (kursprogram)

- **Inledning**
  - Inledning, presentation, bakgrund
  - Sociala färdigheter
  - Träning av sociala färdigheter
  - Vad är StegVis?

- **StegVis**
  - Vad gör StegVis intressant?
  - Olika delområden i StegVis
  - Deltagarna får bekanta sig med materialet

- **Användning av materialet**
  - Pedagogiskt förhållningssätt (kort film)
  - Hur en samling är uppbyggd
  - StegVis i vardagssituationer
  - Föräldrasamverkan

- **Implementering**
  - Deltagarna får öva på att planera och genomföra samling i smågrupper
  - Implementering och utvärdering
  - Avslutning och sammanfattning

3 Utvärderingens syfte och metod

Denna utvärdering har två syften: det första syftet är att utvärdera Fredsinstitutets kurser inom projekten Fredsfostran och Skolfred, och det andra är att identifiera lärarnas framtidsbehov av fortbildningen i fredsrelaterade ämnen på Åland. Som fredsrelaterade ämnen definieras bland annat konflikthantering, hantering av känslor och tolerans.

Utvärderingen fokuserar framför allt på följande frågor:

1. *Genomförandet av kurserna.* Har kursernas praktiska arrangemang, ändamål och arbetssätt varit lyckade?
2. *Kvaliteten av kurserna.* Har kursernas innehåll varit relevanta för deltagare och möjliga att tillämpa i praktiken?
3. *Behovet för liknande kurser.* Finns det intresse för fredsrelaterade ämnen bland skolpersonalen på Åland? Hurdana färdigheter och behov finns det inom konfliktlösning? Hur förhåller sig skolpersonalen till Fredsinstitutets verksamhet som arrangör av fortbildningen i fredsrelaterade ämnen?

Data samlades in i två olika omgångar. Med hjälp av en elektronisk kursevärdering samlades kursdeltagarnas åsikter och tankar kring genomförandet och kvaliteten av kurserna. Därtill delades ut en pappersenkät till personal inom grundläggande utbildning för kartläggning av framtida kursbehov på Åland.

I november 2009 kontaktades alla rektorer och skolföreståndare inom grundläggande utbildning på Åland, och 24 av totalt 25 skolor var villiga att delta i utvärderingen.

Pappersenkäten delades ut till alla deltagande skolor för kartläggning av skolpersonalens kursbehov i fredsrelaterade ämnen. Enkäten besvarades av 81 personer.

Vid samma skede kontaktades personer som tidigare hade deltagit i Fredsinstitutets kurser, och ett e-postmeddelande skickades till alla de kursdeltagare som kunde nås. Eftersom flera av respondenterna hade deltagit i flera av de utvärderade kurser, begränsades svarsmöjligheterna till enbart en kurs. I dessa fall lottades kurserna slumpmässigt ut så att en jämn fördelning av respondenter uppstod för varje kurs. I e-postmeddelandet informerades om kursen som respondenten skulle utvärdera, och en länkadress bifogades till den elektroniska kursevärderingen. Evalueringen omfattade totalt 20 frågor specificerade enligt följande: 5

bakgrunds-, 6 bundna, och 7 öppna frågor samt 2 flervalsfrågor med textfält. Själva evalueringen och analyserna därefter genomfördes med hjälp av webbenkätprogrammet Webropol. Kursevalueringen skickades ut till 54 personer och besvarades av 19 personer. Flera respondenter kommenterade den långa tidsluckan mellan evalueringen och den utvärderade kursen: i värsta fall var det över tre och ett halvt år sedan personen deltog i kursen. Detta påverkade utan tvekan både svaren som respondenterna gav i förhållandet till kurserna, samt bidrog till den låga svarsfrekvensen i Fredsinstitutets kurser under projektet fredsfostran.

4 Resultat från den elektroniska kursutvärderingen

4.1 Respondenternas bakgrund

Den elektroniska kursutvärderingen utformades för att samla in kvalitativa data av fortbildningskurserna. Respondenterna representerade kurser enligt följande:

”Konflikthantering och ickevåld” (1 st), ”Skolmedling och konflikthantering” (2 st),

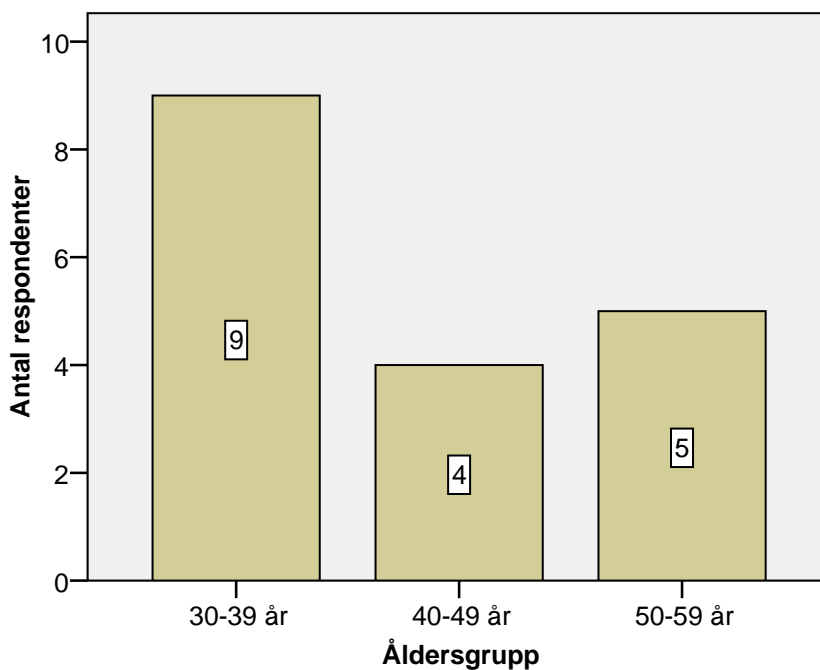
”Dramapedagogik i konfliktsituationer” (3 st), ”StegVis2008” (7 st) och ”StegVis2009” (6 st).

På grund av bortfallet och den ojämna fördelningen av respondenter, ligger fokuset av denna utvärdering på Fredsinstitutets fortbildning inom projekten Fredsfostran och Skolfred som helhet.

Av de 19 personer som besvarade den elektroniska kursevalueringen är 84 % kvinnor.

Könsfördelning reflekterar motsvarande statistik inom åländska skolväsendet: 75 % av grundskolelärare på Åland är kvinnor¹. Åldersmässigt är respondenterna relativt unga, och hälften av dem hör till åldersgrupp 30-39 år (figur 1). En av respondenterna gav inte sin åldersgrupp, och ingen av dem hörde till den allra yngsta (under 30 år) eller äldsta (över 60 år) åldersgrupp. Respondenterna är relativt unga även i förhållandet till medelåldern för grundskolelärare på Åland, vilket är 44 år¹. Klar majoritet (17 st) av respondenterna fungerar som klass- eller ämneslärare, vilket kan antas ge en god bild av lärarnas perspektiv och upplevelser av konfliktsituationer i klassrummet. Dessutom är alla respondenter kompetenta och behöriga inom sin yrkesverksamhet.

¹ ÅSUB, Statistikmeddelande, Utbildning 2008:2.

(inga respondenter på alternativ: under 30 år, över 60 år)

Figur 1. Åldersfördelning bland respondenterna.

I en öppen fråga berättade kursdeltagarna om orsak till deltagandet i kursen. Av respondenternas svar kan utformas tre relativt lika stora grupper. I den första gruppen uttrycker respondenterna att det kändes viktigt och intressant med konfliktlösningsmetoder, och att detta var den främsta orsaken för kursdeltagandet (7 respondenter). En av respondenterna berättar: *"Att hjälpa barn att träna sin empatiska förmåga (sociala färdighet) anser jag vara ett av de viktigaste ämnena" i dagens skola. Att få diskutera detta med andra som också jobbar i skolan känns mycket givande.*" Förutom att konflikthantering upplevs som ett viktigt skolämne, poängteras även olika praktiska synvinklar till konflikthantering: *"Konflikthantering är superviktigt i lärarjobbet. Jag lärde mig otroligt mycket. Har t o m haft nytta av det när jag talat med aggressiva föräldrar"*. Det kan även kännas viktigt att vidareutveckla arbetet med konflikthantering: *"Jag var trött på Charlie och EQ så jag ville ha ett nytt material att jobba med runt konflikthantering och social träning"*. Respondenterna i den andra gruppen beskriver ett mera akut behov av färdigheter i konflikthantering och efterlyser tips för hantering av konkreta konfliktsituationer i klassrummet (6 respondenter). I respondenternas svar nämns bl.a. *"problemelever med empathisvårigheter"*, *"aktuellt med diskussionsmöjligheter med elever"*, eller att man *"hade en klass med specifika problem som svarade mot kursens innehåll"*. Dessutom ville man *"få tips om hur man kan arbeta med temat"*.

Den tredje gruppen av respondenter deltog i kursen baserat på hela skolans gemensamma beslut, eller för att kursdeltagandet upplevdes som obligatoriskt (6 respondenter). Orsaken till kursdeltagandet uttrycks bland annat på följande sätt: *”Vi bestämde att alla i kollegiet skulle delta”* och att *”det var en del av skolans verksamhet”*.

De olika bakgrunder för kursdeltagandet reflekteras vidare till respondenternas övriga svar och bildar på så vis en svarsprofil för varje grupp. Svarsprofilen i den första gruppen är den mest stabila jämfört med de andra grupperna, dvs. respondenterna som tyckte att konfliktlösning är ett viktigt och intressant ämne har i genomsnitt en tredjedels representation bland alla positiva, negativa och neutrala svar inom varje påstående. Gruppen i akut behov av konfliktlösningsmetoder är i genomsnitt mera kritisk än de två andra grupperna: respondenterna i denna grupp valde oftare än andra det mest negativa svarsalternativet då det presenterades positiva påståenden om kursen. Med andra ord, de som hade upplevt ett akut behov av konfliktlösningsmetoder i sitt arbete var inte lika nöjda med kursernas upplägg som andra kursdeltagare. Även svarsprofilen i den tredje gruppen, dvs. för respondenterna som uttryckte obligatoriskt deltagande, är avvikande: gruppen valde oftare än de andra grupperna det neutrala svarsalternativet ”vet inte/kommer inte ihåg” då det presenterades positiva påståenden om kursen. En möjlig förklaring är att obligatorisk deltagande reflekteras i en mindre ”laddad” attityd hos kursdeltagarna – kursen väcker varken positiva eller negativa tankar hos deltagarna. På grund av utvärderingens relativt begränsat urval, förblir dessa svarsprofiler dock mera som en allmän trend bland deltagarna än tydligt eller statistiskt bekräftat företeelse.

4.2 Kursernas praktiska arrangemang

Trots att respondenternas helhetsbild av kursens praktiska arrangemang var bra, får kurslokalerna de sämsta poängerna bland alla bundna frågor i den elektroniska kursevalueringen: 10 respondenter (53 %) håller inte helt eller delvis med om att kurslokalerna var trivsamma och praktiska. Dessa respondenter kan dock inte kopplas till en specifik kurs; det kan enbart konstateras att tre av utvärderade kurserna arrangerades i skollokaler och två i landskapsregeringens utrymmen (mötes- och konferenssal). Enligt respondenterna fungerade kursernas tidtabell dock bra och kursledarna var tydliga och

kompetenta. Ingen specifik kurs kan utpekas som bättre eller sämre än de andra kurserna. Däremot visade det sig att respondenterna som hade uttryckt akuta behov av konfliktlösningsmetoder (grupp 2) valde oftare än andra svarsalternativet ”håller ej med” då det presenterades positiva påståenden om kursens praktiska arrangemang.

Tabell 1. Kursens praktiska arrangemang, antal svar.

	1=håller ej med	2=håller delvis ej med	3=vet inte/kommer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med	Total	medel
Kurslokalerna var trivsamma och praktiskt utrustade	5	5	0	7	2	19	2,79
Kursens tidtabell fungerade bra	4	0	4	3	8	19	3,58
Kursledaren/ledarna var tydliga och kompetenta	4	0	2	6	7	19	3,63

Respondenterna fick i en öppen fråga beskriva noggrannare de detaljer som i kursens praktiska arrangemang upplevs som allra viktigaste. Som de viktigaste detaljerna nämns bland annat kursens tidpunkt, ”om det var på min arbetstid eller ej”. Speciellt kurserna över helgen upplevs som tunga och belastande. En respondent berättar: ”Det var lite häftigt, eftersom det var en helg. Man blir väldigt trött och det var tur att det var bra. Fredag eftermiddag och lördag skulle ha varit bättre. Åtminstone jag behöver en dags vila i veckan.” Det är dock inte enbart kursens tidpunkt som upplevs avgörande utan även kursens tidtabell anses som en viktig detalj i kursens praktiska arrangemang: Det skall helst vara ”klara tider för allt, genomgångar, workshops, redovisningar, lunch, fika etc”.

Vikten av trivsamma och praktiskt utrustade kurslokaler upprepas flera gånger som de allra viktigaste detaljerna för kursens praktiska arrangemang. Enligt respondenterna är det viktigt ”att man sitter bra och ser/hör bra.” Respondenterna tycker att kurslokalerna behöver vara ändamålsenliga med tanke på de diskussioner och praktiska övningar som uppstår under kursens lopp.”Passande lokal med möjlighet för diskussion också bland deltagarna. En del hade arbetat med Stegvis tidigare, hade varit trevligt att se dem då de berättade samt även att

se varandra då vi presenterade uppgifter". Det måste finnas möjligheter och utrymme *"att öva och själv prova på"* och *"att själv pröva på olika delmoment"*.

Som viktiga detaljer i kursens praktiska arrangemang uttrycks även *"kursledarens kompetens"* och *"att [kursen] håller sig på en sån nivå att det känns intressant"*. På så vis lyftes fram de detaljer i det praktiska arrangemanget som motiverar och inspirerar deltagare att jobba vidare med kursens tema - som en av respondenterna uttrycker *"[man måste] kunna känna att det skulle vara till nytta för våra elever"*.

4.3 Kursernas ändamål

Av alla bundna delfrågor i den elektriska kursevalueringen är det kursens ändamål som respondenterna är mest enhälliga av. Klar majoritet av respondenterna (63-74 %) håller delvis eller helt med om påståenden som rör sig om ändamålet: kursens budskap var tydlig, arbetssättet passade bra för målsättningen och kursen nådde sitt mål. De respondenter som var missnöjda med kursens ändamål uttryckte missnöje även i utvärderingens andra bundna frågor.

Tabell 2. Kursens ändamål, antal svar.

	1=håller ej med	2=håller med	3=vet inte/kom mer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med	Total	medel
Kursens budskap/målsättning var tydlig	2	2	1	2	12	19	4,05
Arbetssättet på kursen passade bra för målsättningen	2	2	1	6	8	19	3,84
Kursen nådde sitt mål	2	3	2	4	8	19	3,68

Respondenterna berättade även i en öppen fråga om arbetssätten som under kursen upplevdes som mest givande. Återigen uttrycks de praktiska övningarna som ett givande arbetssätt: *"praktiska övningar"* eller den *"praktiska delen"* nämndes 12 gånger bland svaren till den öppna frågan. Även föreläsning/lektion och grupparbete uppskattas som en givande

arbetsform, och de båda nämndes 4 gånger. Flera av respondenterna poängterar dock att ett lyckat arbetssätt inte enbart handlar om att få träna praktiska färdigheter: ”*Det var en blandning av olika moment som gjorde att det aldrig hann bli tråkigt.*” En annan respondent förklarar: ”*Det är bra med en mix. Man lär sig mycket med praktiska övningar, men man orkar inte med för mycket. När det är kunniga föreläsare/dragare så vill man lyssna på deras kunskaper och erfarenheter också.*”

4.4 Kursernas innehåll

De allra flesta av respondenterna (61-74 %) höll delvis eller helt med om de positiva påståenden om kursens innehåll: kursen hade gett nya kunskaper om konflikthantering, respondenterna hade undervisat elever enligt kursens vägledning, och kursens innehåll hade motsvarat personens egna behov inom konflikthantering. De flesta respondenter valde dock det mera försiktiga alternativet och valde att hålla delvis med om påståenden. Detta reflekteras även till de relativt låga medeltalen vid dessa påståenden. De respondenter som inte höll helt eller delvis med om att kursen gav nya kunskaper om konflikthantering eller motsvarade innehållsmässigt egna behov inom konflikthantering var till den största delen personer som deltog i kursen av obligatoriska orsaker (63 %). Detta är ett relativt logiskt resultat, eftersom det obligatoriska kursdeltagandet sällan ger utrymme till specifika personliga önskemål och på så vis kan inte motsvara varje deltagares behov för utveckling.

Tabell 3. Kursens innehåll, antal svar.

	1=håller ej med	2=håller delvis ej med	3=vet inte/kom mer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med	Total	medel
Kursen gav mig nya kunskaper om konflikthanteringen	1	3	1	9	5	19	3,74
Jag har undervisat elever enligt kursens vägledning	2	2	1	9	4	18	3,61
Kursens innehåll motsvarade mina behov inom konflikthantering	2	4	1	9	2	18	3,28

I en öppen fråga fick respondenterna berätta vilka av de teman som behandlades under kursen skulle de vilja lära sig mera om. Frågan var svår: enbart 10 respondenter svarade, och 4 av dem kunde inte uttrycka något specifikt tema. Flera av de kvarstående svaren fokuserar dock på det praktiska genomförandet av konflikthantering. Respondenterna önskar sig få lära mera av *”hur bemöta elever som nekar i sten”*, och *”hur man håller i trådarna under själva utförandet”*. Några av respondenterna vill lära sig mera av själva materialet som förknippas med kursen, dvs. de vill få ytterligare stöd för *”det praktiska arbetet med eleverna och materialet”* och de modellen som undervisades i kursen - *”mer liknande kurser”*, hel enkelt. En av respondenterna vill veta mera om *”mobbing”* och en annan om *”hur man får med föräldrarna i arbetet.”* Alla förslag har en tydlig bakgrund i respondenternas behov av praktiska konfliktlösningsmetoder i olika yrkessammanhang. Det verkar att samtidigt som respondenterna har svårt att uttrycka sina personliga intressen för utveckling, rör önskemålen av vidareutveckling om både kunskap och metoder för konkreta vardagssituationer: hur handskas med situationer i skolan då samarbete inte uppstår? Inte alla svar fokuserar heller på akuta konfliktsituationer utan de viktigaste teman kan lika mycket handla om olika sorter av samarbetsfrågor.

4.5 Tillämpning

Då det rör sig om tillämpning av det som lärdes under kursen håller majoriteten av respondenterna (56-72 %) delvis eller helt med om de positiva påståenden: det har varit enkelt att tillämpa kursens innehåll i vardagssituationer, respondenterna har upplevt sig bli yrkesmässigt mera kompetenta och eleverna har uppskattat det som har undervisats om kursens innehåll. En tredjedel av respondenterna höll inte delvis eller helt med om att tillämpningen av kursens innehåll hade varit enkelt i vardagssituationer. Detta speglar sig även i det relativt låga medeltalet vid motsvarande påståendet. De respondenter, som helt eller delvis inte tyckte att tillämpningen i vardagssituationer hade varit enkelt, hade främst deltagit i kurserna i StegVis (86 %). En förklaring till detta kan dock vara att metoderna i StegVis kan kräva flera års träning innan de kan ändamålsenligt behärskas vid konkreta vardagssituationer.

Tabell 4. Kursens tillämpning, antal svar.

	1=håller ej med	2=håller delvis ej med	3=vet inte/kom mer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med	Total	Medel
Det har varit enkelt att tillämpa kursens innehåll i vardagssituationer	1	5	2	7	3	18	3,33
Jag tycker att jag blev yrkesmässigt mer kompetent på grund av kursen	2	1	2	9	4	18	3,67
Eleverna har uppskattat det som jag undervisat om kursens innehåll	1	1	5	6	4	17	3,65

Med hjälp av en öppen fråga kartlades konkreta situationer där respondenterna hade använt sig av kursens innehåll. Svaren beskriver att det inlärdas har främst tillämpats i ett förebyggande syfte: respondenterna har *”använt [sig] av flera av de praktiska övningarna, rakt av”*. Som ett exempel nämns bland annat *”gruppövningarna”* samt att man *”jobbar med materialet en lektion varje vecka”*. Förutom övningar och kursens material har delar av kursen använts *”som diskussionsbakgrund och som grund för diskussioner om känslor, mobbning, utanförskap”*. En annan respondent tillägger: *”Det tog dock väldigt länge innan vi fick tag på materialet... hade man fått det direkt så hade man varit mer ivrig.”*

I några fall har kursens innehåll tillämpats även i konkreta konfliktsituationer och *”vid medlingssituationer vid elevkonflikter”*. En av respondenterna rapporterar att *”[då] två elever bråkade om en bok blev det självklart att ta till stegvis metoden. Vad är problemet? Vilka lösningar finns det? Välj en. Fungerade det? Då hade vi precis pratat om det i klassen och det blev ett bra konkret exempel.”* Dessutom beskriver en annan respondent: *”Speciellt när elever slänger ut sig kommentarer som kan såra känner jag att jag haft mycket i ryggsäcken och kunnat diskutera detta på ett bra sätt tillsammans med eleverna.”*

Till sist har konfliktlösningsmetoderna tillämpats även i diskussioner med vuxna. En respondent beskriver: *”Jag fick ett samtal av en upprörd och aggressiv förälder. Jag trappade inte upp konflikten utan kunde lugnt och sansat bemöta och bekräfta att jag märkte att hon var upprörd. Det var helt klart kursen som hjälpte mig att bemästra situationen. Föräldern anklagade mig för det ena och det andra och jag kunde ställa frågor och det slutade riktigt*

bra. Tack!” Även ”*lärmöte*” nämns som en konkret situation för tillämpning av kursens innehåll.

4.6 Beskrivning av konkreta konfliktsituationer

För att närmare kartlägga de kunskaper och färdigheter som fortfarande upplevs som bristfälliga, fick respondenterna i en öppen fråga beskriva konkreta konfliktsituationer som känns jobbiga och svåra att hantera. Svaren kan delas i tre olika grupper enligt det mest problematiska området. I den första svarsgruppen (4 st) upplevs kontakten med föräldrar speciellt utmanande eftersom ibland ”*har föräldrar och skola ej samma mål*”. En respondent beskriver som en konkret konfliktsituation ”*en elev som hemmet (familjen) inte orkar med, en [elev] som är väldigt manipulativ*”. Kontakten med föräldrarna kan även bli problematisk då ”*elevernas konflikter med varandra och föräldrarnas konflikter.. återspeglar sig i skolan. Jag har haft stora problem med en klass p g a att föräldrarna är... osams.*”

I den andra svarsgruppen (5 st) upplevs elevernas färdigheter i konflikthantering bristfälliga. Enligt en respondent kan det till exempel bero på att eleven inte ”*ser sin egen roll i en konflikt. Vid rättvise-situationer. Allt är inte rättvist.*” De mest konkreta exempel beskrivs i rastsituationer, ”*t ex när eleverna spelar fotboll. De bråkar om regler och så finns det ett gäng så kallade ”dåliga förlorare”. Det finns elever som anser sig ha större rättigheter än andra att komma först eller att få andra fördelar (= invanda mönster). Det är svårt att få bukt med!*” Elevernas bristfälliga färdigheter handlar dock inte enbart om konfliktsituationer utan man poängterar även att det finns ”*elever [som] inte har kamrater*”, och att man även behöver ”*kunna prata om känslor inför varandra*”.

Den tredje svarsgruppen (4 st) upplever att man själv inte har tillräckligt med möjligheter att påverka konfliktsituationer – det blir helt enkelt ”*för många, för mycket...*” Respondenterna upplever att de har en ständig ”*brist på tid, att hinna reda upp just då det händer eller strax efter när det lugnat ner sig*”. Även utredning av konfliktsituationer kan upplevas som en utmaning: ”*Det svåraste är när det hettar till ordentligt, så att det tas till nävarna*”. Där är det naturligtvis bara att få isär parterna direkt, men sen då? Att få till en bra diskussion när parterna ska mötas igen.” Det handlar dock inte alltid om brist på tid eller egna färdigheter, utan det kan även handla om att man ”*själv blir för personligt engagerad*”.

4.7 Helhetsbilden

Respondenterna till den elektroniska evalueringen fick betygsätta både kursen och sig själva. De flesta respondenter (68 %) ansåg att kursen hade varit bra eller mycket bra, och det gemensamma medelvärdet för alla kurserna var 3,4. De sämsta vitsorden (underkänt och godkänt) fick kurserna i ”Konflikthantering och ickevåld” och ”StegVis2009”, och det allra bästa vitsordet (utmärkt) fick kurserna ”Skolmedling och konflikthantering” och ”StegVis2008”.

Tabell 5. Utvärdering av kursen som helhet, antal svar.

	underkänt=1	Godkänt=2	bra=3	mycket bra=4	utmärkt=5	total	medel
kursen som helhet	1	3	5	8	2	19	3,37

Respondenterna fick även utvärdera sig själva i förhållandet till konfliktlösning. För kunskaperna i konflikthanterings teori gav de flesta respondenter sig vitsordet ”bra” eller ”mycket bra”, ingen gav sig det sämsta (”underkänt”) eller det bästa (”utmärkt”) vitsordet. Egna färdigheter att lösa konflikter mellan elever utvärderades på liknande sätt men med något bättre medeltal. Respondenterna uppskattade sina färdigheter att lösa konflikter mellan elever som bättre än bland annat kunskaperna i konflikthanterings teori eller entusiasmen och motivationen för undervisning i konflikthantering, trots att även det sistnämnda ansågs för det mesta som ”godkänt”, ”bra” eller ”mycket bra”. Det allra lägsta medeltalet fick intresset för vägledning av kolleger inom konflikthantering, vilket upplevdes främst som ”godkänt” eller ”bra”.

Tabell 6. Utvärdering av sig själv i förhållandet till konfliktlösning, antal svar.

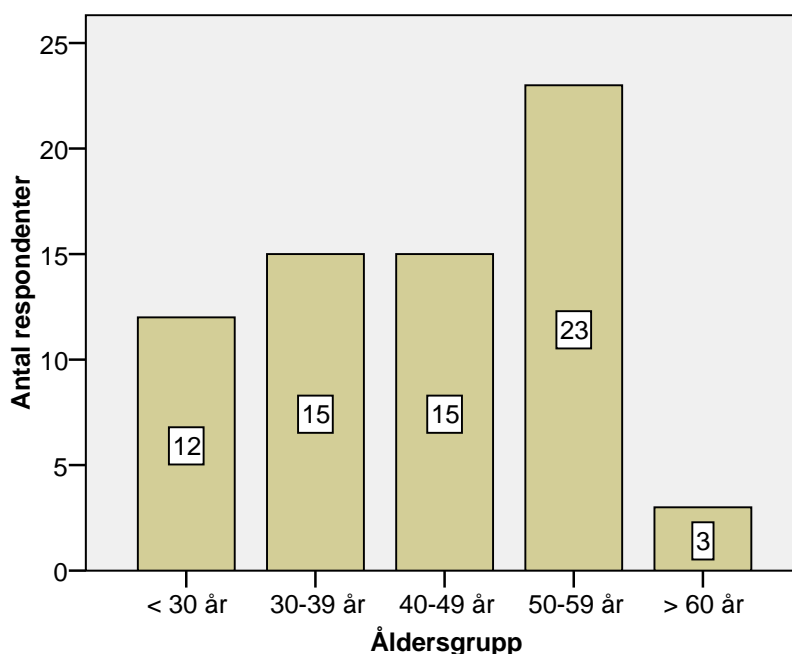
	underkänt =1	godkänt =2	bra =3	mycket bra=4	utmärkt =5	Total	medel
mina kunskaper inom konflikthanterings teori	0	3	11	5	0	19	3,11
mina färdigheter att lösa konflikter mellan elever	0	3	8	8	0	19	3,26
mitt intresse för vägledning av kolleger inom konflikthanteringen	1	6	8	3	1	19	2,84
min entusiasm och motivation att undervisa inom konflikthanteringen	0	5	7	6	1	19	3,16

Till sist fick respondenterna fritt ge förslag på teman som de upplever som intressanta. De mest populära teman var samarbete mellan skola och föräldrar (9 st) och konfliktlösning (7 st). Andra förslag för intressanta teman var mobbning, hälsofrämjande arbete och data. De mest populära kursformerna var endagskurser (12 st) och inspirationsdagar (9 st). Även handledning (6 st) samt studiebesök och kollegiala samarbete (5 st) fick en del röster. Bara en av respondenterna var intresserad av större studiehelheter.

5 Resultat från enkätundersökningen

5.1 Respondenternas bakgrund

Enkätundersökningen kartlägger framtida kursbehov inom fortbildningen av fredsrelaterade ämnen. Med urvalet av 81 personer närmar sig respondenternas bakgrundsuppgifter de genomsnittliga värden av grundskolelärare på Åland. Av alla respondenter är 70 % kvinnor, medelåldern är 42,5 år. De flesta respondenter (72 %) jobbar som klass- eller ämneslärare. De flesta (70 %) av dem som hade under läsåret undervisat i fredsrelaterade ämnen hade gjort det cirka 1-5 gånger per månad.

Figur 2. Åldersfördelning bland respondenterna.

5.2 Vikten av fredsrelaterade ämnen

De tre första påståenden som mätte vikten av fredsrelaterade ämnen var följande:

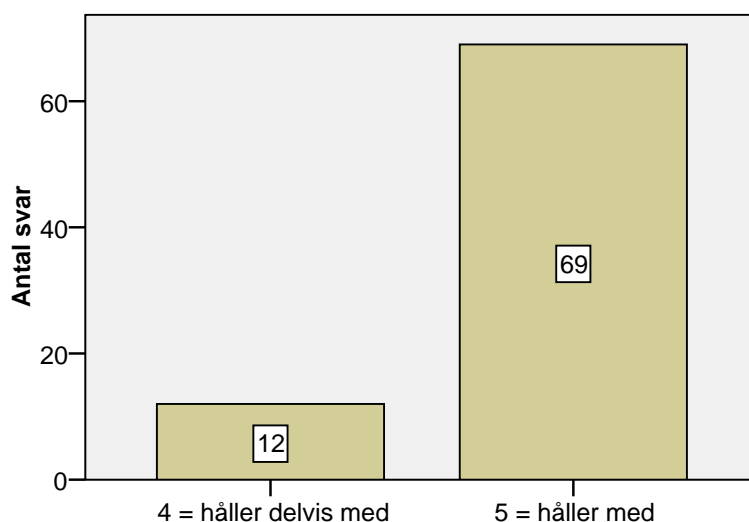
Fråga 1. ”Det är viktigt att undervisa i fredsrelaterade ämnen”

Fråga 2. ”Elever har visat intresse för fredsrelaterade ämnen”

Fråga 3. ”Fredsrelaterade ämnen får för lite uppmärksamhet i vår skola”

Svarsalternativ för alla påståenden i enkätundersökningen var desamma som i den elektroniska evalueringen: håller ej med (1), håller delvis ej med (2), vet inte / kommer inte ihåg (3), håller delvis med (4), och håller med (5). Som fredsrelaterade ämnen nämndes konflikthantering, hantering av känslor och tolerans. Dessa tre teman upprepar sig både i projektet Fredsfostran och Skolfred och är därmed nära förknippade med kurserna i denna utvärdering.

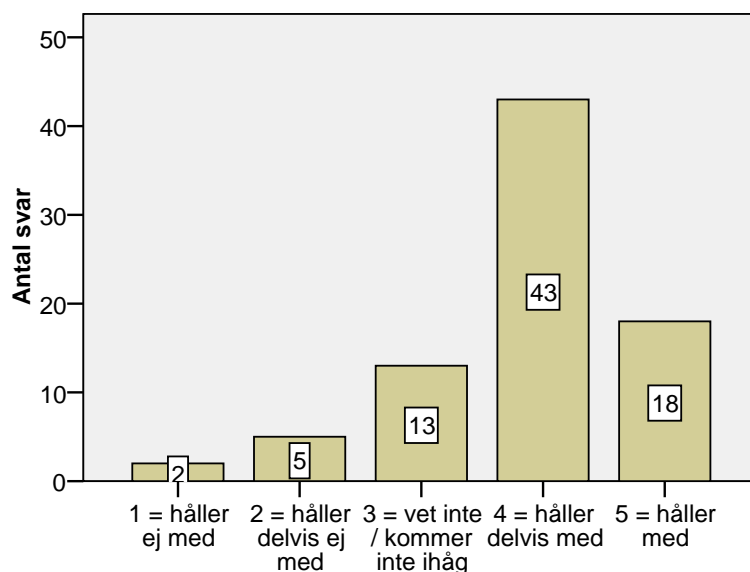
Stor enighet fanns bland respondenterna om vikten av fredsrelaterade ämnen i undervisningen. Alla respondenter höll delvis eller helt med om att det är viktigt med undervisning i fredsrelaterade ämnen (medeltal 4,9). Ingen av respondenterna förhöll sig negativt till undervisningen i fredsrelaterade ämnen: ingen valde svarsalternativen ”håller ej med”, ”håller delvis ej med” eller ”vet inte / kommer inte ihåg”.

(inga svar på alternativen: 1 = håller ej med, 2 = håller delvis ej med, 3 = vet inte / kommer inte ihåg)

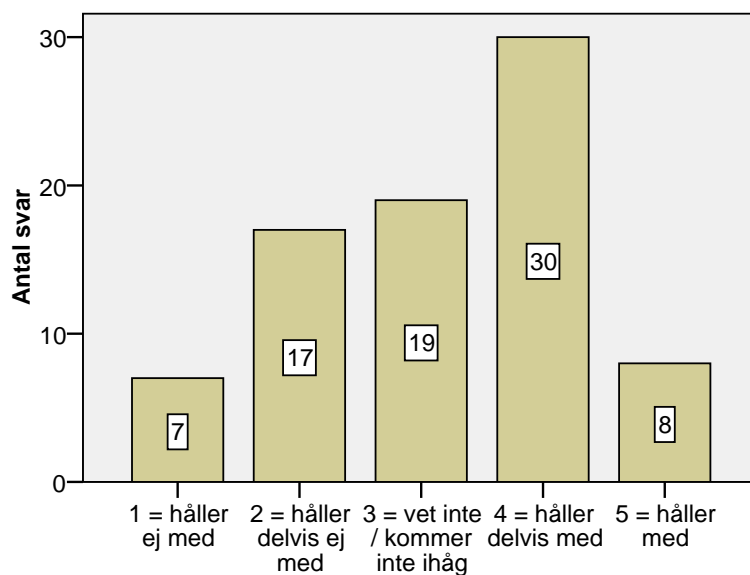
Fråga 1. ”Det är viktigt att undervisa i fredsrelaterade ämnen”, svarsfrekvenser.

Likaså hade eleverna visat intresse för fredsrelaterade ämnen, klar majoritet av respondenterna höll delvis eller helt med om detta påstående (medeltal 3,9). Det är tydligt att enligt respondenterna finns det intresse för fredsrelaterade ämnen bland eleverna.

Fråga 2. ”Elever har visat intresse för fredsrelaterade ämnen”, svarsfrekvenser.

Påståendet om uppmärksamheten som fredsrelaterade ämnen får i skolan delade respondenterna i flera olika grupper. Den största gruppen av respondenterna höll delvis eller helt med om att fredsrelaterade ämnen uppmärksammas för lite i skolan (38 st). De andra valde svarsalternativen ”håller ej med”, ”håller delvis ej med” (24 st), och många valde även alternativet ”vet inte / kommer inte ihåg” (19 st). Eftersom i en del av skolorna har konfliktlösningsmetoderna tagits i systematiskt bruk, kan detta bidra till variation i resultaten vid denna punkt. Då skolans vardagsrutiner har fokus på teman som konflikthantering, hantering av känslor och tolerans, blir fredsrelaterade ämnen uppmärksammade i högre grad än i skolorna utan systematisk användning av konfliktlösningsmetoderna. Variation kan dock ha skapats även av respondenternas olika behov gällande fredsrelaterade ämnen: personer i akut behov av konfliktlösningsmetoder kan uppleva att fredsrelaterade ämnen uppmärksammas för lite i skolorna, jämfört med personer som inte upplever ett liknande behov.

Fråga 3. ”Fredsrelaterade ämnen får för lite uppmärksamhet i vår skola”, svarsfrekvenser.

5.3 Vikten av konflikthantering

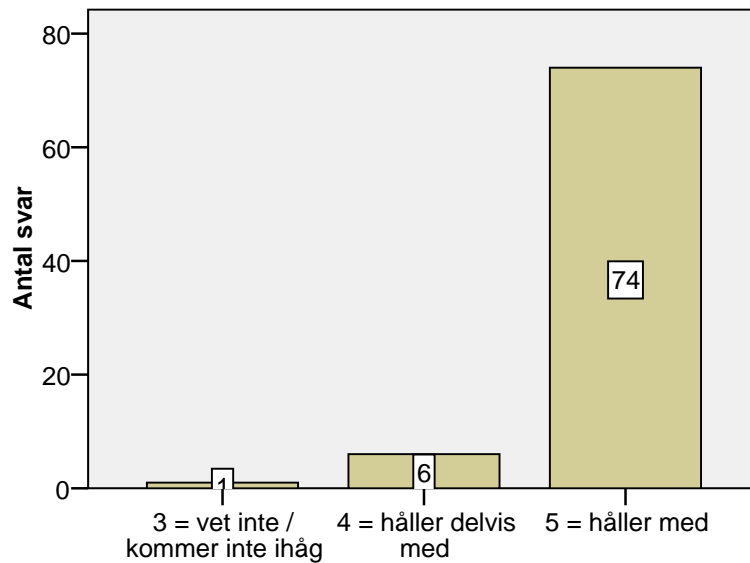
De tre följande påståenden mätte vikten av konflikthantering:

Fråga 4. ”Färdigheter i konflikthantering är viktiga i mitt jobb.”

Fråga 5. ”Barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthantering.”

Fråga 6. ”Jag är nöjd med hur konflikterna hanteras i vår skola”

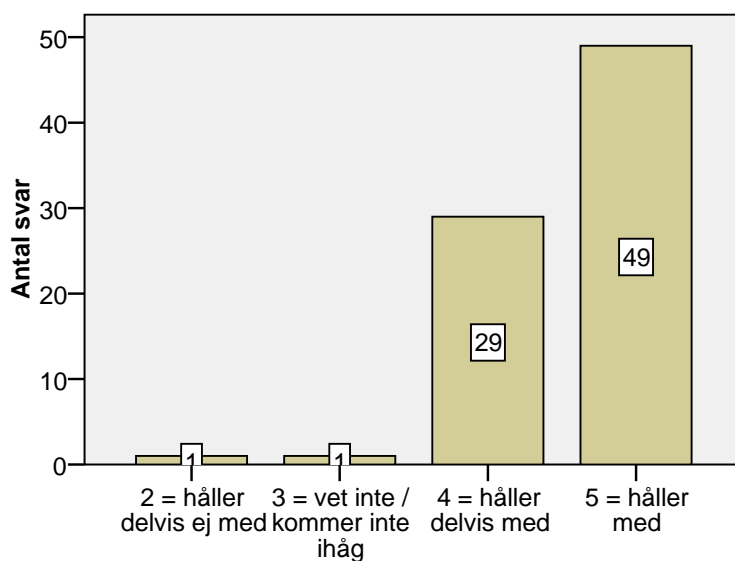
Stor enighet fanns bland respondenterna även om vikten av färdigheterna i konflikthantering i skolans vardag. Resultaten visar att respondenterna är eniga om att färdigheterna i konflikthantering är viktiga i yrkesmässiga sammanhang (medeltal 4,9), vilket understryker vikten av konflikthantering som en praktisk metod – inte enbart som ett temaområde i undervisningen av fredsrelaterade ämnen (fråga 1).

(inga svar på alternativen: 1 = håller ej med, 2 = håller delvis ej med)

Fråga 4. ”Färdigheter i konflikthantering är viktiga i mitt jobb”, svarsfrekvenser.

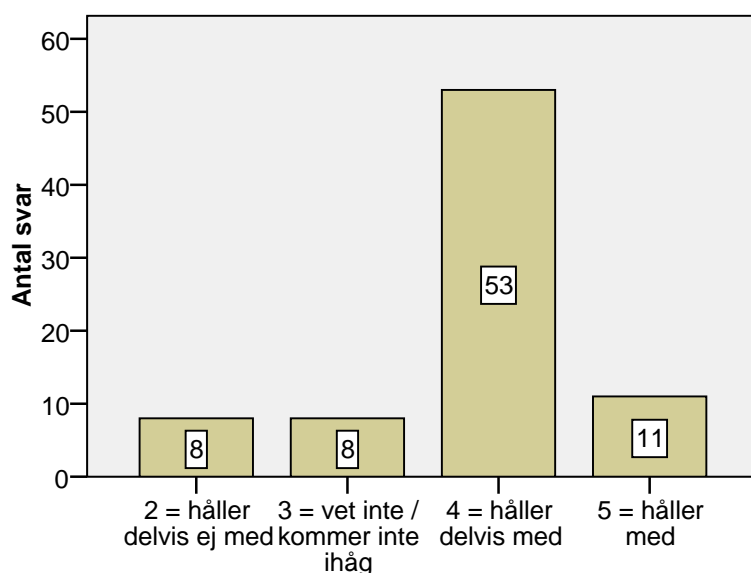
Respondenterna anser att barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthantering (medeltal 4,6). Även detta resultat bekräftar konflikthanterings roll både som ett temaområde inom fredsrelaterade ämnen (fråga 2) och som en färdighet i skolans vardag. Detaljerade analyser visade även att det finns en positiv korrelation mellan frågorna 5 och 4 ($r = .42, p < .001$): ju mera respondenten upplever att barnen behöver stöd och hjälp i konflikthantering, desto viktigare upplevs egna färdigheter i konflikthantering. Respondenterna förknippar elevernas färdigheter med sina egna motsvarande färdigheter i konflikthantering. Dessutom upptäcktes det negativ korrelation mellan mängden av undervisning i fredsrelaterade ämnen och fråga 5 ($r = -.37, p < .001$): ju mera respondenten undervisar i fredsrelaterade ämnen, desto mindre upplever personen att barnen behöver stöd och hjälp i konflikthantering. Resultatet visar att det finns en direkt koppling mellan mängden undervisning i ämnen som konflikthantering och mängden stöd som eleverna upplevs behöva i konfliktsituationer.

(inga svar på alternativet: 1 = håller ej med)

Fråga 5. ”Barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthantering”, svarsfrekvenser.

En stor majoritet av respondenterna håller även helt eller delvis med om att de är nöjda med hur konflikterna hanteras i skolan (medeltal 3,8). Detta trots att det fanns en del variation i svaren angående uppmärksamheten som fredsrelaterade ämnen får i skolan (fråga 3).

(inga svar på alternativet: håller ej med)

Fråga 6. ”Jag är nöjd med hur konflikterna hanteras i vår skola”, svarsfrekvenser.

5.4 Bemötandet av konflikter

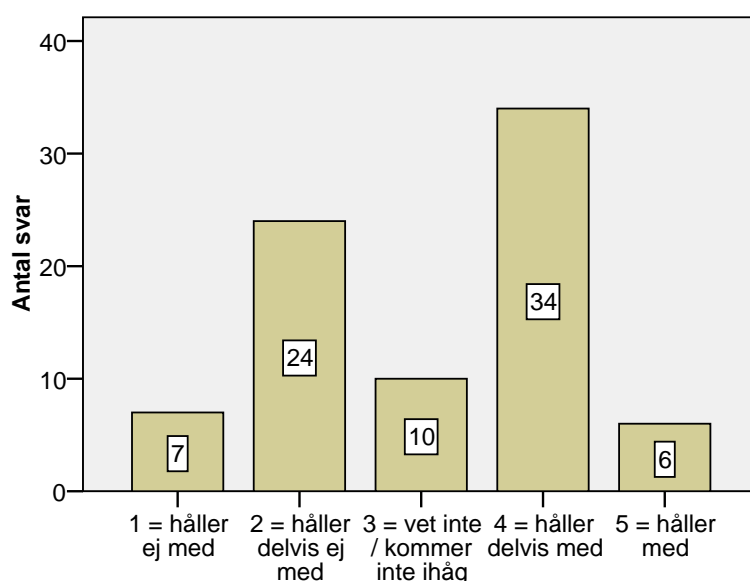
Följande påståenden mätte bemötandet av konflikter:

Fråga 7. ”Vid konfliktsituationer i klassen känner jag mig ofta frustrerad.”

Fråga 8. ”Det är bra arbetsro och stämning i min klass.”

Fråga 9. ”Utbildning inom konflikthantering anses viktigt i vår skola.”

Svaren angående mötande av konflikterna i skolan varierade bland respondenterna. Då det frågades om egen frustration vid konfliktsituationer var resultaten splittrade (medeltal 3,1). Största gruppen av respondenterna (40 st) håller helt eller delvis med om att man vid konfliktsituationer i klassen känner sig ofta frustrerad. De andra håller helt eller delvis inte med om påståenden (31 st) eller kunde inte svara på frågan (10 st). Det upptäcktes en korrelation mellan fråga 7 och fråga 5 ($r = .38, p < .001$): om respondenten vid konfliktsituationer i klassen känner sig ofta frustrerad så upplever personen även att barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthantering.

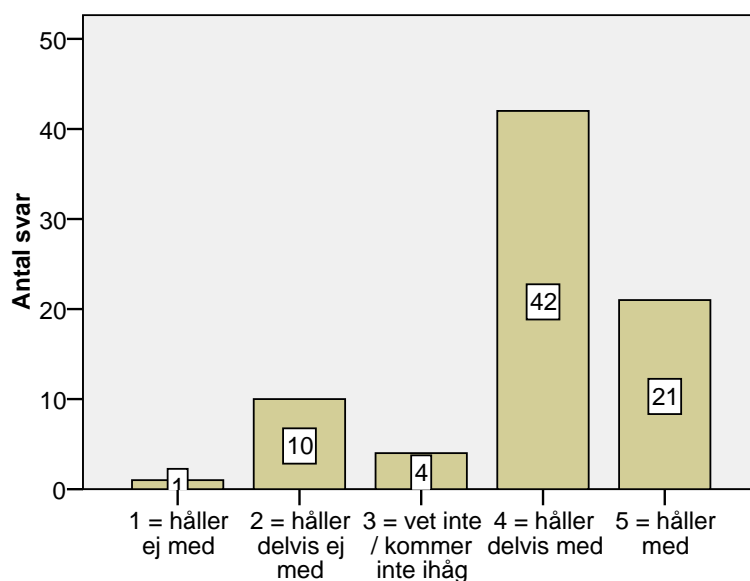

Fråga 7. ”Vid konfliktsituationer i klassen känner jag mig ofta frustrerad”, svarsfrekvenser.

Trots att många av respondenterna upplevde frustration vid konfliktsituationer i klassen (fråga 7) och uttryckte att barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthantering (fråga 5), rapporterade de flesta respondenterna om en delvis bra arbetsro och stämning i klassen

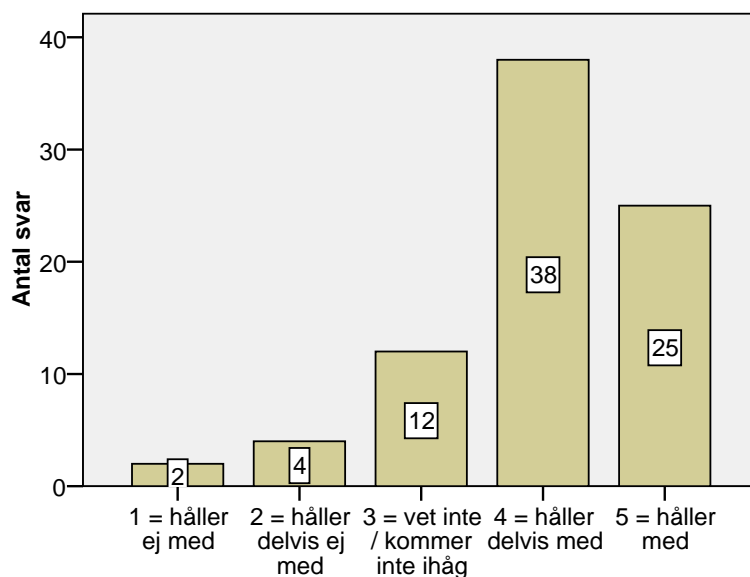

(medeltal 3,9). Eftersom de flesta konfliktsituationer i skolan vanligtvis uppstår under raster kan formulering av dessa påståenden ha påverkat svarsfrekvenserna.

Fråga 8. ”Det är bra arbetsro och stämning i min klass”, svarsfrekvenser.

Då det frågades huruvida utbildningen inom konflikthantering anses viktigt i skolan höll de flesta respondenter helt eller delvis med om påståendet (medeltal 4,0). Dessutom korrelerade frågorna 9 och 6 med varandra ($r = .47, p < .001$): om respondenten upplevde att fortbildningen i konflikthantering anses som viktigt i skolan, var personen även nöjd med hur konflikterna hanteras i skolan. Resultatet kan tolkas reflektera en koppling mellan skolans allmänna inställning till konflikthantering och respondenternas belåtenhet.

Fråga 9. ”Utbildning inom konflikthantering anses viktigt i vår skola”, svarsfrekvenser.

5.5 Fredsinstitutet som en arrangör av fortbildning för lärare

Följande påståenden mätte Fredsinstitutets profil som en arrangör av fortbildningen inom fredsrelaterade ämnen på Åland:

Fråga 10. ”Jag har inte tidigare hört talas om projektet Fredsfostran.”

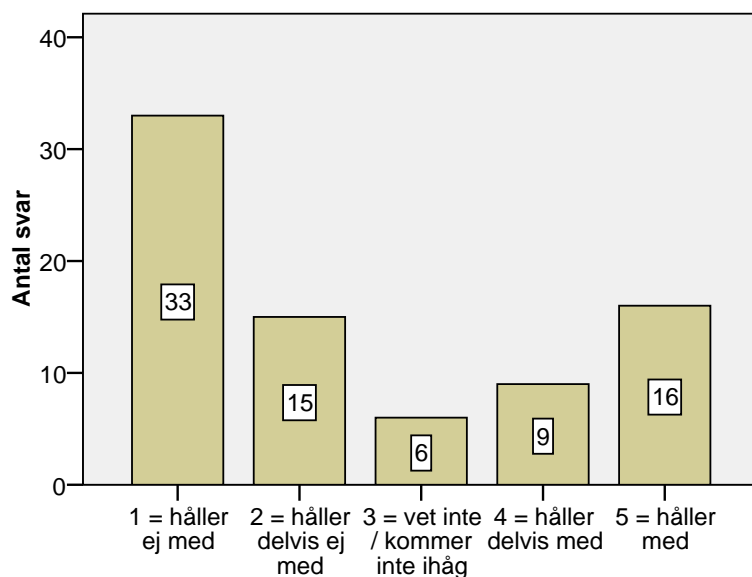
Fråga 11. ”Jag har haft yrkesmässig nytta av Fredsinstitutets kurser.”

Fråga 12. ”Jag är egentligen inte intresserad av fredsrelaterade ämnen.”

Fråga 13. ”Det finns behov för liknande projekt som Fredsfostran på Åland.”

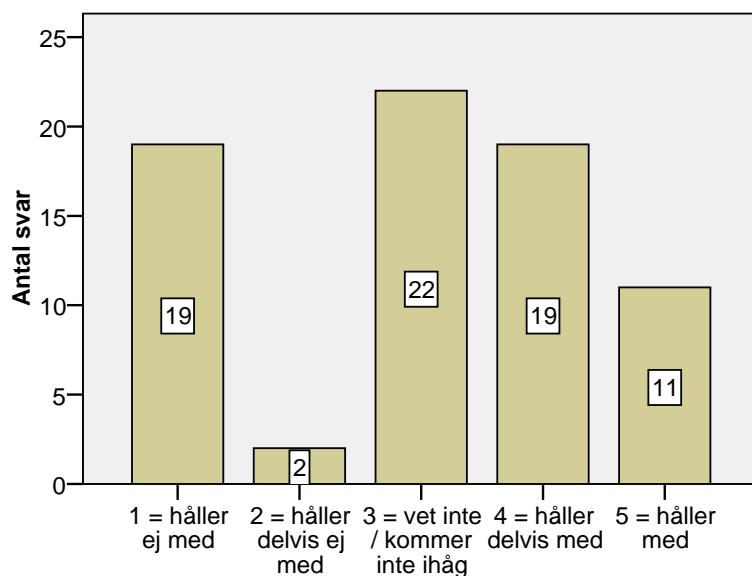
Fråga 14. ”Vidareutbildning inom ämnet är viktigt för mig som lärare.”

Resultaten visar att projektet Fredsfostran är känd bland respondenterna (medeltal 2,5). Den största gruppen av respondenter har hört talas om projektet Fredsfostran (48 st), medan de andra höll helt eller delvis med om det negativa påståendet (25 st) eller kunde inte svara på frågan (9 st). Eftersom projektet Fredsfostran administrerades främst av Fredsinstitutet, kunde resultatet tolkas som att institutets information om kurserna och ”marknadsföring” av projektet har nått de flesta bland skolpersonalen på Åland.

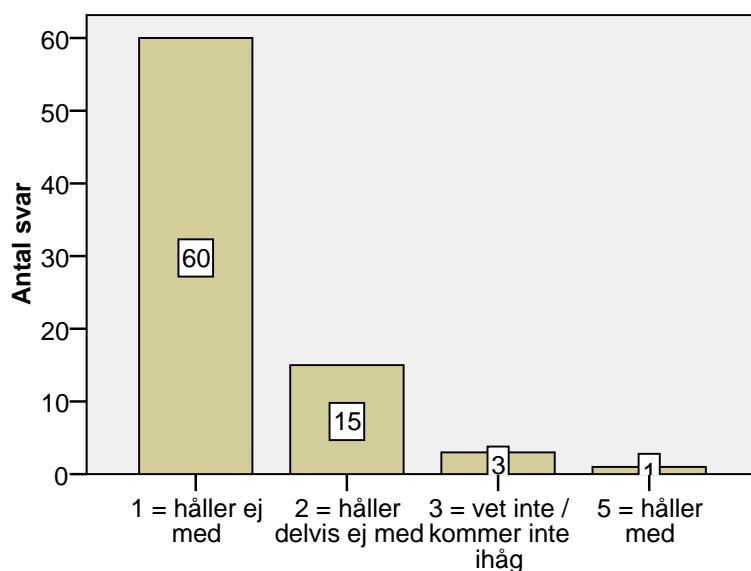
Fråga 10. ”Jag har inte tidigare hört talas om projektet Fredsfostran”, svarsfrekvenser.

Många av respondenterna hade haft yrkesmässig nytta av Fredsinstitutets kurser (medeltal 3,0), även fast det samtidigt fanns många som inte kunde svara på frågan (22 st). Den största gruppen av respondenter (30 st) höll delvis eller helt med om påståendet angående yrkesmässiga nytta av Fredsintitutets kurser, medan många valde alternativen ”håller ej med” eller ”håller delvis ej med” (21 st). Detta resultat kunde tolkas signalera den yrkemässiga nyttan som institutets kurser har åstadkommit, trots att en stor andel av respondenterna kände sig osäkra om vilket förhållande de haft med Fresinstitutets kurser överhuvudtaget.

Fråga 11. ”Jag har haft yrkesmässig nytta av Fredsinstitutets kurser”, svarsfrekvenser.

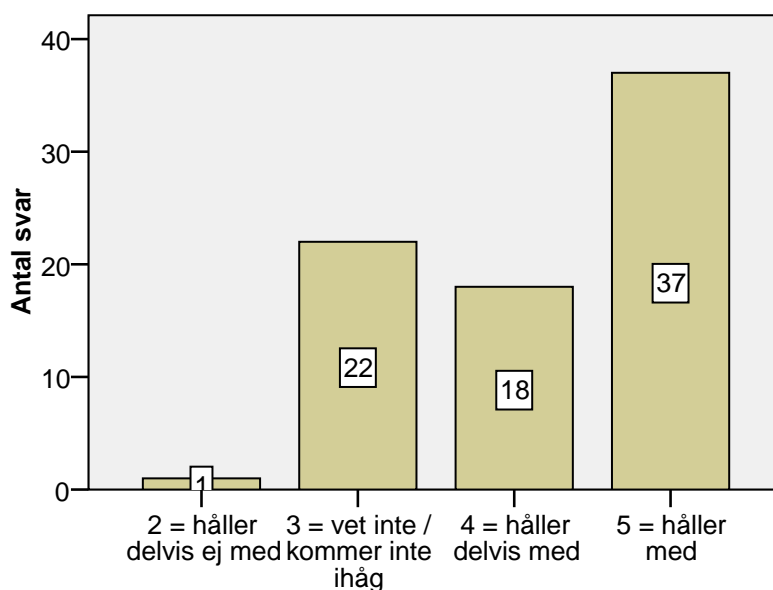
Till sist rapporterades det om ett stort intresse för fredsrelaterade ämnen (medeltal 1,3). Den allra största gruppen av respondenterna rapporterade om intresse för fredsrelaterade ämnen (75 st), medan enbart 4 kunde inte svara på frågan eller rapporterade om bristen av intresset. Resultatet tyder på att det finns intresse för fredsrelaterade ämnen bland hela skolpersonalen på Åland – inte enbart bland de personer som tidigare har deltagit i Fredsinstitutets kurser.

(inga svar på alternativet: 4 = håller delvis med)

Fråga 12. ”Jag är egentligen inte intresserad av fredsrelaterade ämnen”, svarsfrekvenser.

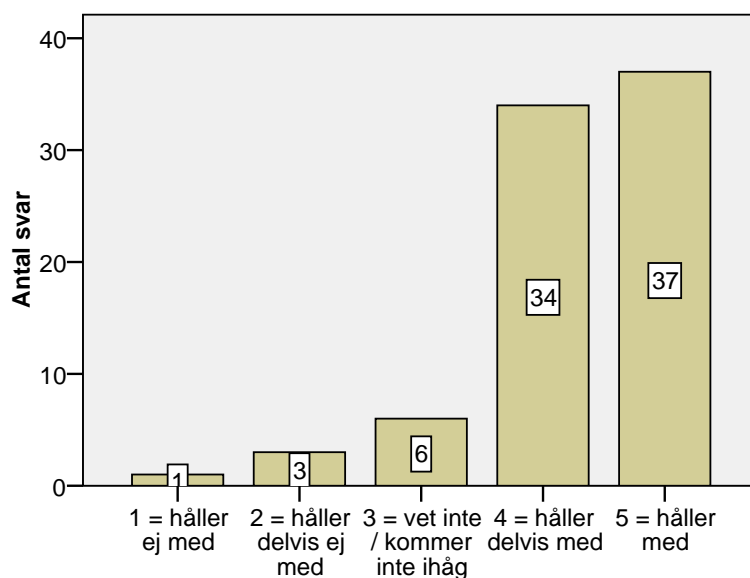
Enligt respondenterna finns det även behov för liknande projekt som Fredsfostran på Åland (medeltal 4,2). De flesta av respondenterna (55 st) förhöll sig positivt till motsvarande projekt, medan många inte kunde svara på frågan (22 st) eller förhöll sig negativt till påståendet (1 st). Det finns en positiv korrelation mellan frågorna 13 och 5 ($r = .38, p < .001$): om respondenten tycker att det finns behov för liknande projekt som Fredsfostran på Åland, så upplever personen även att barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthanteringen.

(inga svar på alternativet: 1 = håller ej med)

Fråga 13. ”Det finns behov för liknande projekt som Fredsfostran på Åland”, svarsfrekvenser.

Även vidareutbildning inom ämnet upplevs väldigt viktigt (medeltal 4,3). En stor majoritet av respondenterna (71 st) höll delvis eller helt med om påståendet, medan resten (10 st) kunde inte svara eller upplever vidareutbildningen i ämnet mindre viktigt. Återigen bekräftas vikten av fortbildningen i fresrelaterade ämnen för skolpersonalen på Åland.

Fråga 14. ”Vidareutbildning inom ämnet är viktigt för mig som lärare”, svarsfrekvenser.

6 Rekommendationer för framtiden

Denna utvärdering har som syfte att utvärdera Fredsinstitutets kurser inom projekten Fredsfostran och Skolfred samt identifiera framtidsbehov av fortbildningen i fredsrelaterade ämnen på Åland. På grund av bortfall i samband med datainsamlingen måste alla resultat i denna utvärdering tolkas med viss försiktighet. Resultaten speglar dock ett behov för vidareutbildning inom konflikthantering bland lärarna, helst i form av endagskurser. Eftersom kunskaper och färdigheter i konflikthantering samt fredsrelaterade ämnen bildas genom långvariga inlärningsprocesser, kan inte dagskurser väntas ge snabba lösningar till frågor som kräver en mera genomgående bearbetning. Därför borde även planering av den eventuella fortbildningen i fredsrelaterade ämnen utformas enligt långsiktiga mål och en koherent helhetsbild. Nedanför ges rekommendationer baserat på de resultat som har presenterats i denna utvärdering.

Genomförandet av kurserna. Trots att kursernas praktiska arrangemang, ändamål och arbetssätt hade varit lyckade, finns det möjligheter att ytterligare förbättra och utveckla kursernas genomförande. Följande rekommendationer ges:

- Kurserna borde inte hållas under helgerna, eftersom helgkurserna upplevs som för belastande för deltagarna.
- Kurserna borde vara av hög nivå med erfarna kursledare och utrymme för diskussion och utbyte av erfarenheter. Det kan vara ett gott skäl att överväga kurser med mindre antal deltagare i stället för ”masskurser” där man ofta kompromissar på arbetssättet och anpassar kursens innehåll till en större publik.
- För att bättre motsvara lärarnas behov borde kurserna ha ett stort praktiskt värde och väldigt konkret utgångspunkt, t.ex. bemötande och diskussion med elever i konkreta konfliktsituationer, eller praktiska åtgärder vid utredning av konflikter. Även kurser med möjlighet för fördjupning i befintligt material efterlyses.

- Det är bra om kursdeltagarna deltar i kursen av eget intresse och inre motivation i stället för obligatoriskt deltagande. Därför är det viktigt att kursernas innehåll motsvarar de behov och intressen som finns bland lärarna.

Kvaliteten av kurserna. Kurserna i konflikthantering har varit mera lyckade i ett förebyggande syfte än i tillämpning i konkreta konfliktsituationer. Behovet för stöd i tillämpningen syns även då respondenterna beskriver konkreta konfliktsituationer som känns jobbiga eller svåra att hantera. Som problematiska områden beskrivs samarbete med föräldrarna, elevernas bristfälliga färdigheter i konflikthantering samt brist på tid eller kunskaper för effektiv utredning av konflikterna. Följande rekommendationer ges för kvaliteten av kurserna:

- Endagskurser i konflikthantering borde fokusera på specifika begränsade problemområden, eftersom kursens korthet ställer stora krav på det stoffet som deltagarna kan bearbeta. De specifika teman kunde till exempel vara ”samarbete med föräldrarna”, ”praktisk utredning av konflikter i skolan”, eller ”att uttrycka känslor”. Med en genomgående kunskap på ett begränsat problemområde blir den praktiska tillämpningen lättare.
- Eftersom lärarens trivsel och upplevelse av en sammanhållen skolanda resulterar i en optimistisk attityd till yrkesutveckling¹, borde kurserna kunna understryka de positiva roller som lärarna har i skolan. Inom ramarna av Fredsinstituts kursutbud kunde inspirationsdagar övervägas med mindre fokus på skolans problemområden och större vikt på ”vi-anda” och utvecklat samarbete bland lärare.
- Kurserna borde även erbjuda verktyg för konfliktlösning som är relativt enkla att ta i bruk i skolorna. Detta kunde underlätta lärarnas vägledning av varandra samt initiativtagning i formulering av egna och gemensamma mål.

Framtidens kursbehov. På den personliga nivån upplever respondenterna att det är viktigt med undervisning i fredsrelaterade ämnen och färdigheterna i konflikthantering. Nästan hälften av respondenterna rapporterade att de vid konfliktsituationer i klassen ofta känner sig frustrerade, vilket tyder på att det finns behov av kursverksamhet i framtiden. Likaså hade eleverna visat intresse för fredsrelaterade ämnen, och respondenterna upplevde att mera stöd och hjälp i konflikthantering behövs på elevernas nivå. Trots att de flesta respondenter rapporterar om en

¹ IP/09/1808, Bryssel den 24 november 2009 (pressmeddelande).

bra arbetsro och stämning i klassen, finns det möjligheter att förbättra situationen. På skolnivå får fredsrelaterade ämnen för lite uppmärksamhet, trots att majoriteten av respondenterna är nöjda med hur konflikterna hanteras i skolan. Det anses även viktigt med fortbildning i konflikthantering på skolnivå. Fredsinstitutets profil som en arrangör av fortbildningen i fredsrelaterade ämnen kan ytterligare förhöjas. De flesta respondenter hade hört talas om projektet Fredsfostran, men många hade inte haft yrkesmässig nytta av kurserna. Det finns både intresse och behov för framtida projekt som Fredsfostran, och vidareutbildning i ämnet upplevs yrkesmässigt viktigt. Följande rekommendationer ges:

- Eftersom flera grundläggande kurser i konflikthantering har redan ordnats för åländska lärare, kunde det vara ett gott skäl för Fredsinstitutet att överväga kurser som erbjuder vidareutveckling av dessa färdigheter. Med andra ord, utöver behovet av mera grundläggande färdigheter i konflikthantering bland lärare, finns det även stor efterfråga på vidareutveckling av de pedagogiska kunskaper och färdigheter som redan används och finns i bruk.
- Information om Fredsinstitutets verksamhet borde vara tydlig och regelbunden, och den borde bidra till att fredsrelaterade ämnen uppmärksammas mera i skolorna.
- I planeringen av framtida kursverksamhet borde man ta hänsyn till och samarbeta med den övriga verksamheten riktad till lärare på Åland.
- Framtida kursbehov ställer krav på personalen vid Fredsinstitutet. För att kunna erbjuda information, forskningsresultat och material inom fredsrelaterade ämnen behöver personalen vara väl insatt i ämnet. Lärarna behöver ett ”stöd” som kan fungera som en källa för inspiration och som har en tydlig bild över vardagssituationen i skolorna.
- Framtidens kursbehov kräver även samarbete inom fredsrelaterade ämnen utanför åländska gränser. Enbart genom ett fungerande samarbete kan kunskapsnivån i fredsrelaterade ämnen hållas högt.

Utvärderingen bekräftar till viss del de resultat som har rapporterats i undersökningar om lärarfortbildning. Enligt rapporten ”Teachers’ Professional Development: Europe in International Comparison” presenterad av OECD och Europeiska kommissionen har lärare både lust att lära och behov att ständigt bli bättre, men utbudet av fortbildning borde vara

inriktad på lärarnas behov. Ett av de största hindren för lärarfortbildning är ”krockar med arbetsschemat”. Samtidigt visar det sig att om läraren trivs med sitt arbete och upplever en positiv skolanda har han/hon även en positiv attityd till yrkesutveckling.¹

¹ IP/09/1808, Bryssel den 24 november 2009 (pressmeddelande).

7 Slutsatser

En av de största utmaningarna inom fredsrelaterade ämnen och med konflikthantering är huruvida metoderna kan inarbetas i skolans verksamhet. En effektiv implementering kräver både insatser i förebyggande arbete med hjälp av fredsrelaterade ämnen och systematisk användning av konfliktlösningsmetoder vid akuta situationer i skolan.

De tre kurserna inom projektet Fredsfostran presenterade olika metoder för konflikthantering i skolan med fokus på kommunikation då man utreder konflikter. Kursernas innehåll varierade från medling till empatisk kommunikation och dramapedagogik, men det centrala temat för alla kurserna var utveckling av lärarnas färdigheter i samband med konflikter. Med hjälp av den positiva responsen och de uppmuntrande erfarenheterna under projektet Fredsfostran utformades Fredsinstitutets kursutbud att bättre möta de bredare behov av konkreta verktyg som fanns i skolorna på Åland. Därmed presenterades programmet StegVis med vetenskapligt prövat resultat och med systematiska och strukturerade metoder för undervisning av kommunikation, problemlösning och självkontroll hos barn i alla åldrar. Programmets särdrag och den relativt omfattande användningen av StegVis i skolorna och daghemmen på Åland har gett StegVis metoderna en omfattande styrka och potential som fortsättningsvis måste stödjas och vårdas.

Trots de metoder som Fredsinstitutets kurser har erbjudit i både förebyggande arbete och för de akuta konfliktsituationer har tillämpningen i vardagssituationer förblivit en utmaning för många lärare. Delvis kan detta bero på att det tar tid för metoderna att slå rot i skolans vardag och i de sedvanliga beteendemönstren. Utan kontinuerligt stöd finns det en stor risk att även de mest systematiska och strukturerade konfliktlösningsmetoderna förblir som ett diskussionsunderlag för lektionerna, i stället för att bli utformade till ett effektivt förhandlingssätt i skolans vardag. Ett stödjande nätverk inom fredsrelaterade ämnen och konflikthantering behövs på Åland för att lyfta effekterna av konfliktlösningsmetoderna.

Kurserna inom projekten Fredsfostran och Skolfred har starkt betonat de kunskaper och färdigheter inom fredsrelaterade ämnen och konflikthanteringen som en individ kan bemästra. Ändå uppstår konfliktsituationerna i skolan oftast i gruppssammanhang och reflekterar gruppens specifika sammanställning och dynamik. En akut konfliktsituation i klassen kan först och främst verka röra sig om en konflikt mellan två elever, men en mera genomgående

uppföljning och utvärdering av situationen avslöjar ofta en struktur som präglas av mera ingående problematik. Eftersom elevernas sociala roller i gruppen och gruppens dynamik förblir relativt stabila i tiden, kräver bestående lösningar åtgärder som kan synliggöra gruppmeکانismerna och på så vis bygga upp en samarbetskultur som stödjer varje elevens trivsel och välmående i klassen. Som gruppmedlem bidrar varje elev till konfliktens helhet, form och dynamik i klassen, antingen genom att på ett aktivt och konstruktivt sätt handla i situationen, eller genom att passivt dra sig undan och på så vis möjliggöra fortlöpningen av konflikten. Fredsinstitutets roll som en arrangör av fortbildningen i konflikthantering på Åland kunde i framtiden fokusera på de aspekter som stödjer uppbyggandet av en konstruktiv samarbetskultur i åländska klassrum.

Till sist, för att möjliggöra en mera systematisk analys av de framtida kursernas kvalitet borde kursutvärdering samlas från Fredsinstitutets alla kurser. Även kursernas effekter i skolorna kunde utforskas, men i så fall borde utvärderingens metoder planeras på förhand och data samlas i form av en förmätning eller kontrolldata för att kunna synliggöra effekterna på ett trovärdigt sätt. I denna utvärdering var detta inte möjligt, eftersom motsvarande data inte fanns till förfogande. Trots detta finns det flera fall av tydliga tecken i respondenternas svar som reflekterar kursernas positiva följder i konflikthantering i vardagssituationer.

Respondenterna har även själva lagt märke till den utvecklingen som kurserna har åstadkommit. Dessutom bekräftar resultaten från de separata datainsamlingarna kursbehovet inom konflikthanteringen och fredsrelaterade ämnen på Åland, och att detta behov baserar sig på ett omfattande och bekräftat intresse bland skolpersonalen på Åland. Fredsinstitutet har en viktig och central roll som arrangör av fortbildning i fredsrelaterade ämnen på Åland.

Förhoppningsvis kommer denna utvärdering bidra till utveckling av institutets kursverksamhet i framtiden.

Referenser

- Europeiska kommissionen, pressmeddelande, IP/09/1808, Bryssel den 24 november 2009.
- Ålands fredsinstitut. Kursdokumenter i form av programblad, kursmaterial etc. 2005-2009.
- Ålands fredsinstitut. Verksamhetsberättelser 2005-2008.
- Ålands statistik och utredningsbyrå, ÅSUB, Statistikmeddelande, Utbildning 2008:2.

Bilaga A. Den elektroniska kursevalueringen

KURSEVALUERING

1) Kön

kvinna man

2) Ålder

under 30 år 30-39 år 40-49 år 50-59 år över 60 år

3) Yrke

- klasslärare
- ämneslärare
- speciallärare
- lektor
- föreståndare eller rektor
- assistent
- annan, vilken?

4) Grundutbildning och examensår

5) Hur fick du veta om kursen?

- via Fredsinstitutets Skolnyheter
- i lokaltidningen
- av en kollega
- på ett annat sätt, hur?

6) Varför ville du delta i kursen?

7) Ange hur väl du tycker att följande påståenden stämmer överens med vad du tycker

1=håller ej med   2=håller delvis ej med   3=vet inte/kommer inte ihåg   4=håller delvis med   5=håller med

Kurslokalerna var trivsamma och praktiskt utrustade

Kursens tidtabell fungerade bra

Kursledaren/ledarna var tydliga och kompetenta

8) Vilka detaljer i kursens praktiska arrangemang var viktigaste för dig?

9) Om kursens ändamål...

	1=håller ej med	2=håller delvis ej med	3=vet inte/kommer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med
Kursens budskap/målsättning var tydlig	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsättet på kursen passade bra för målsättningen	☐	☐	☐	☐	☐
Kursen nådde sitt mål	☐	☐	☐	☐	☐

10) Vilken/vilka av kursens arbetsätt var mest givande (t.ex. lektioner, grupparbete, hemuppgifter, praktiska övningar)?

11) Om kursens innehåll...

	1=håller ej med	2=håller delvis ej med	3=vet inte/kommer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med
Kursen gav mig nya kunskaper om konflikthanteringen	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har undervisat elever enligt kursens vägledning	☐	☐	☐	☐	☐
Kursens innehåll motsvarade mina behov inom konflikthantering	☐	☐	☐	☐	☐

12) Vilken av de teman som behandlades under kursen vill du lära dig mera om?

13) Om tillämpning...

	1=håller ej med	2=håller delvis ej med	3=vet inte/kommer inte ihåg	4=håller delvis med	5=håller med
Det har varit enkelt att tillämpa kursens innehåll i vardagssituationer	☐	☐	☐	☐	☐
Jag tycker att jag blev yrkesmässigt mer kompetent på grund av kursen	☐	☐	☐	☐	☐
Eleverna har uppskattat det som jag undervisat om kursens innehåll	☐	☐	☐	☐	☐

14) Beskriv konkreta situationer då du har använt av kursens innehåll.

15) Beskriv konkreta konfliktsituationer som du upplever jobbiga eller svåra att hantera i skolan.

16) Betygsätt kursen:

1=underkänt 2=godkänt 3=bra 4=mycket bra 5=utmärkt

kursen som helhet

1
  2
  3
  4
  5

17) Betygsätt dig själv:

1=underkänt 2=godkänt 3=bra 4=mycket bra 5=utmärkt

mina kunskaper inom
 konflikthanterings teori
 mina färdigheterna att lösa konflikter
 mellan elever
 mitt intresse för vägledning av kolleger
 inom konflikthanteringen
 min entusiasm och motivation att
 undervisa inom konflikthanteringen

☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

18) Välj ett tema som intresserar dig mest.

- mångfald i skolan
- samarbete skola-föräldrar
- elevförmedling
- mobbning
- konfliktlösning
- hälsofrämjande arbete
- annat, vad?

19) I vilken format är du intresserad av att få vidareutbildning?

- Endagskurser
- Studiehelheter
- Handledning
- Inspirationsdagar
- Studiebesök och kollegiala samarbete
- Annat, vad?

20) Annat du vill tillägga?

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!!!

Bilaga B. Enkät om fredsrelaterade ämnen

ENKÄT OM FREDSRELATERADE ÄMNER

Följande frågor har till syfte att förmedla dina intryck, synpunkter och åsikter om fredsrelaterade ämnen i skolan. Vi ber dig därför att svara så uppriktigt som möjligt och välkomnar även formulerade svar och kommentarer på baksidan. Vi hoppas att du kan avvara fem minuter för att svara på frågorna – dina svar kommer att vara anonyma.

Kön:

Ålder:

Yrke:

Ålands fredsinstitut har ordnat flera kurser, lektioner och utbildningstillfällen för skolpersonal inom projekten Fredsfostran och Skolfred (bl.a. 'Konflikthantering och ickevåld', 'Skolmedling och konflikthantering', 'Brändöskola-workshop', 'Dramapedagogik i konflikthantering', 'StegVis'). Projekten har framtonat *fredsrelaterade ämnen* såsom konflikthantering, hantering av känslor och tolerans. Målsättningen har varit bl.a. att eleverna skall kunna handskas med konflikter på ett konstruktivt sätt.

Under det nuvarande läsåret har jag undervisat i fredsrelaterade ämnen (kryssa rätta svar)

inte alls   1-5 gånger/månad   5-10 gånger/månad   mera än 10 gånger/månad

Jag tycker att...

	håller ej alls med	håller delvis ej med	vet inte	håller delvis med	håller med
1. det är viktigt att undervisa i fredsrelaterade ämnen	1	2	3	4	5
2. elever har visat intresse för fredsrelaterade ämnen	1	2	3	4	5
3. fredsrelaterade ämnen får för lite uppmärksamhet i vår skola	1	2	3	4	5
4. färdigheter i konflikthantering är viktiga i mitt jobb	1	2	3	4	5
5. barnen behöver mera stöd och hjälp i konflikthantering	1	2	3	4	5
6. jag är nöjd med hur konflikterna hanteras i vår skola	1	2	3	4	5
7. vid konfliktsituationer i klassen känner jag mig ofta frustrerad	1	2	3	4	5
8. det är bra arbetsro och stämning i min klass	1	2	3	4	5
9. utbildning inom konflikthantering anses viktigt i vår skola	1	2	3	4	5
10. jag har inte tidigare hört talas om projektet Fredsfostran	1	2	3	4	5
11. jag har haft yrkesmässig nytta av Fredsinstitutets kurser	1	2	3	4	5
12. jag är egentligen inte intresserad av fredsrelaterade ämnen	1	2	3	4	5
13. det finns behov för liknande projekt som Fredsfostran på Åland	1	2	3	4	5
14. vidareutbildning inom ämnet är viktigt för mig som lärare	1	2	3	4	5

Du får gärna kommentera dina svar på baksidan och berätta för oss inom vilka områden av fredsrelaterade ämnen du är intresserad av att få vidareutbildning!!!

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!!!